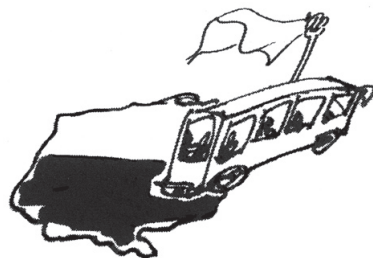

JĘZYKI OBCE ZA GRANICĄ

Agnieszka Kubiczek¹⁾
Kraków

Koncepcja kohezyjnej dydaktyki języków w nauczaniu języków obcych w szkołach Badenii-Wirtembergii

Program nauczania Język obcy w szkole podstawowej

Koncepcja kohezyjnej dydaktyki języków stanowi podstawę programu nauczania *Język obcy w szkole podstawowej* niemieckiego kraju związkowego Badenii-Wirtembergii. Zgodnie z postulowanym przez Komisję i Radę Unii Europejskiej kształceniem wielojęzycznym, ministerstwo kultury tego landu postanowiło wprowadzić od pierwszej klasy szkoły podstawowej nauczanie trzech języków, w tym dwóch obcych. Ministerstwo założyło, że uczniowie mają w szkole zdobyć kompetencję językową i otrzymać podstawy do dalszej nauki języków, trwającej przez całe życie. Oprócz zwiększenia liczby godzin lekcji języków obcych potrzebne było opracowanie nowego planu nauczania, w czym pomógł projekt uniwersytetu Eberhard Karls Universität w Tybindze pod kierownictwem profesor Eriki Werlen. W pracach uczestniczyli też pracownicy 11 innych uczelni wyższych w Niemczech i Szwajcarii z kierunków pedagogicznych, językoznawczych i filologicznych. Zespół rozwiązując powierzone mu przez ministerstwo zadanie kierował się trzema zasadami:

- ▶ łączenia teorii z praktyką,
- ▶ interdyscyplinarności nauczania,
- ▶ przejrzystości celów i nauczanych treści.

Rozpoczęty w 2000 r. projekt miał uwzględniać doświadczenia zdobyte w wyniku badań przeprowadzonych w 800 szkołach oraz najnowsze osiągnięcia naukowe w dziedzinie wczesnego nauczania języków obcych. Projekt pilotowano w 470 szkołach podstawowych.

Zadania projektu

Nauka języków obcych odgrywa ważną rolę we wspólnej Europie, ponieważ umiejętność językowego porozumiewania się jest podstawą tzw. elastyczności mentalnej. Autorzy koncepcji stosując formę liczby mnogiej terminu *dydaktyka języków* (*SprachENdidaktik*) podkreślają, iż za punkt wyjścia swojej koncepcji uznają *ogólną zdolność językową człowieka*. Prof. Werlen odwołuje się w tym przypadku do francuskiego *langage*. Język jest zjawiskiem wielofunkcyjnym, albowiem to język definiuje sytuacje i relacje, nadaje tożsamość i umożliwia poznanie, pozwala się komunikować. W rzeczywistości szkolnej należy szukać powiązań w nauczaniu różnych języków. Szkolnictwo w Badenii-Wirtembergii wprowadziło w związku z tym model trójjęzykowy, tzn. wszystkich uczniów obejmuje obowiązkowa nauka trzech języków – rozwijają oni swoją znajomość języka

¹⁾ Autorka jest asystentką w Instytucie Filologii Germańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego i nauczycielką języka niemieckiego w Liceum Zakonu Pijarów w Krakowie.

ojczystego i wiedzę o nim oraz opanowują podstawy języków dwóch krajów Unii Europejskiej. W przypadku wymienionego projektu są to język francuski jako język sąsiadów oraz angielski jako język komunikacji międzynarodowej.

Nowy program stawia za cel kształcenia zdobywanie *umiejętności językowo-komunikacyjnych* w miejsce dotychczasowej samej *znajomości języka* (*Sprachkenntnisse*). Kohezyjna dydaktyka języków zakłada bowiem, że sama znajomość struktur językowych to zbyt mało, oprócz niej potrzebne są umiejętności komunikowania się oraz samodzielnego uczenia się języka. Umiejętności te powinny być kształcone w czasie *lekcji językowej*, które to pojęcie (*SprachENunterricht*) dotyczy zarówno lekcji języka ojczystego, jak i lekcji języków obcych. Mają one być podstawą do rozwijania elastyczności mentalnej koniecznej w nowym zeuropeizowanym świecie.

Model trzyjęzykowy (wielojęzyczność)				
	Języki			kohezyja pionowa
	język ojczysty – L1	język sąsiadów – L2	język komunikacji międzynarodowej – L3	
	niemiecki	francuski	angielski	
przedszkole	język ojczysty L1	język sąsiadów L2		
klasa 1-2				
klasa 3-13			język komunikacji międzynarodowej L3	
dziedzina nauki – JĘZYKI – kohezyjna dydaktyka języków				

(www.wibe-bw.de/ProjektInfos/indexProjektInfos.htm)

Za cele nauczania językowego obrano:

- ▶ wielojęzyczność dla wszystkich uczniów i rozwój kompetencji nauki języków,
- ▶ rozwój postawy uczenia się języków przez całe życie,
- ▶ perspektywy dla Europejczyka: język ojczysty i dwa języki wspólnoty,
- ▶ umiejętność samodzielnej nauki języków i posługiwania się strategiami uczenia się języków,
- ▶ umiejętność posługiwania się językiem to działanie przez język.

Centralnym zadaniem projektu było opracowanie ewaluacji planu nauczania, szczególnie jego zasad dydaktycznych oraz opracowanie propozycji optymalizacji wyników nauczania.

Umiejętności językowo-komunikacyjne

Erika Werlen wymienia trzy aspekty spojrzenia na umiejętności językowe:

1. Człowiek zdobywa część swojej wiedzy za pomocą języka, albowiem przez język i z jego pomocą uczymy się pojmować zjawiska, odkrywać relacje i rozumieć zachodzące w świecie procesy – m.in. w szkole, w domu, na ulicy i w miejscu pracy. Taka funkcja języka nie jest przypisana tylko językowi pierw-

szemu, ale i wszystkim kolejno poznawanym językom. Z drugiej strony, to przez zrozumienie sytuacji i działań człowiek opanowuje język. Stąd szczególnie w pierwszych klasach szkoły podstawowej ważne jest równoczesne poszerzanie wiedzy i języka.

2. Zdolność uczenia się polega na zdolności porozumiewania się z innymi ludźmi – byciu zrozumianym, możliwości przedstawienia swoich poglądów.

Dlatego nie można nauki posługiwania się językiem zakończyć w szkole, albowiem wraz z rozwojem człowieka zmienia się słownictwo i struktury potrzebne do opisywania nowych przedmiotów, sytuacji i wydarzeń. Zdarza się również, że po zakończeniu edukacji chcemy nauczyć się kolejnego języka i wtedy potrzebna nam będzie umiejętność samodzielnej nauki języków oraz strategie receptywne, produktywne i interakcyjne, które powinniśmy poznać w szkole.

3. Umiejętność porozumiewania się jest niezbędna do *podjęcia współpracy* – tylko ten, kto chce i umie się komunikować, może się uczyć od innych, a także uczyć innych wspólnego rozwiązywania problemów. Do współpracy włączy się tylko taka osoba, która wierzy w swoje możliwości porozumiewania się, które zostaną uwieńczone mniejszym lub większym sukcesem. Dziecko nabiera zaufania i wiary w swoje możliwości zwykle w początkowym etapie rozwoju – w przedszkolu i w pierwszych klasach szkoły podstawowej. Jeśli w tej fazie dziecko nie nauczy się aktywnie brać udziału w komunikacji, będzie później przyjmować postawę uniku i trzymania się z boku. Dlatego ta ostatnia umiejętność jest tak istotna w posługiwaniu się językami obcymi.

W konsekwencji nauczanie języka w świetle powyższych założeń – w szczególności zaś lekcje języków obcych – powinny się koncentrować na przekazywaniu:

- ▶ umiejętności rozumienia i bycia zrozumiałym,
- ▶ umiejętności uczenia się języka,
- ▶ nabywaniu wiedzy ogólnej w języku obcym.

Kompetencja komunikacyjna

W celu rozwijania umiejętności językowo-komunikacyjnych zespół profesor Eriki Werlen postuluje poszerzenie tradycyjnych czterech sprawności językowych, kształtowanych w szkołach, o dwie nowe, które w sumie tworzą fundament zdolności uczenia się języka (*Sprachlernkompetenz*):

Podstawowe komponenty umiejętności językowo-komunikacyjnych			
	ustne	pisemne	interakcyjne i funkcjonalne
receptywne	słuchanie	czytanie	rozumienie
produktywne	mówienie	pisanie	bycie zrozumiałym
rozumienie struktury i stosowania języka: umiejętność uczenia się języka			

(<http://www.wibe-bw.de/Materialien/ Sprachendidaktik.pdf>)

Na kompetencję komunikacyjną składają się według zespołu prof. Werlen następujące umiejętności:

Wewnętrznie zależne umiejętności językowe > kompetencja komunikacyjna		
umiejętność komunikacji	kreatywne zastosowanie	empatia + inteligencja komunikacyjna
	kreatywne rozumienie / interpretacja	
umiejętność refleksji	kontynuacyjne poszerzanie znajomości języka	
	odpowiedzialne i dalekowzroczne obchodzenie się z językiem	
znajomość systemu języka i relacji między formą a funkcją	znajomość systemu języka: powiązania: system języka – zastosowanie, forma – funkcja	

(<http://www.wibe-bw.de/Materialien/ Sprachendidaktik.pdf>)

Naukowcy badający procesy uczenia się języka są zgodni co do tego, że nabywanie języka obcego to aktywny, kreatywny i dynamiczny proces indywidualnego przetwarzania informacji: od uczniów wymaga się kreatywnych i konstruktywnych osiągnięć w zakresie rozumienia i mówienia, ewentualnie pisanie. Za szczególnie ważną w powyższym modelu uznano kreatywność. Jest ona niezbędna do poprawnej interpretacji danego aktu komunikacyjnego – czy to rozmowy czy listu – dla danej sytuacji. Dlatego równie ważne jest rozwijanie empatii i inteligencji komunikacyjnej, które przyczyniają się do poprawnego zrozumienia tego, co zostało powiedziane lub napisane. Tradycyjnie w szkole uczy się zachowań językowych ograniczonych do danych sytuacji, czyli słownictwa i struktur potrzebnych do komunikowania się w obrębie określonych zagadnień tematycznych. Trudno jest bowiem przewidzieć, jakie zadania komunikacyjne i „zagadki” międzykulturowe pojawią się w przyszłości – jakiego typu rozmowy będzie musiała przeprowadzić dana osoba, z jakim słownictwem, jakimi tekstami się zetknie, jakie strategie będą dla niej przydatne. Profilaktyka kształcenia szkolnego ma polegać na wypracowaniu i wyćwiczeniu wystarczająco wielu umiejętności i strategii pomocniczych, które będzie można wykorzystać w nauce języka w dorosłym życiu. Szkoła

powinna kłaść fundamenty, które umożliwią uczniowi kontynuowanie tego, co dotychczas osiągnął.

Koncepcja dydaktyki kohezyjnej

Aby zrealizować przedstawione powyżej cele, nowy program nauczania języków obcych miał uwzględniać następujące zasady:

- ▶ odniesienie do świata rzeczywistego,
- ▶ zorientowanie na działanie,
- ▶ zorientowanie na sytuację i temat,
- ▶ zorientowanie na przeżycia i zabawę,
- ▶ integrację z innymi przedmiotami szkolnymi,
- ▶ pierwszeństwo sprawności rozumienia,
- ▶ brak linearności w procesie nauki i rozwoju językowego,
- ▶ spiralność procesu nauczania.

Są one zawarte w koncepcji kohezyjnej dydaktyki języków. W skrócie jej ideę można przedstawić następująco:

Kohezja	
kohezja pozioma	zgodność procesów nauki i nauczania w szkole i poza nią
	odniesienie lekcji języka obcego do świata rzeczywistego dziecka
kohezja pionowa	spójne przejścia między poszczególnymi poziomami szkół
	podstawy do nauki przez całe życie

(<http://www.wibe-bw.de/Materialien/Sprachendidaktik.pdf>)

Kohezja pozioma

Kohezyjna dydaktyka języków w płaszczyźnie poziomej postuluje:

- ▶ aby szkoła dążyła do stworzenia warunków podobnych do warunków nabywania języka w naturalnym otoczeniu,
- ▶ harmonizację przedszkolnego i wczesnoszkolnego nauczania języka ojczystego ze szkolną nauką języka obcego,
- ▶ uwzględnienie wielofunkcyjnej roli języka we wspólnocie europejskiej.

Kohezja pozioma				
świat życia prywatnego i zawodowego				
procesy nabywania języka	JĘZYKI			region – Europa – międzynarodowość
	L1	L2	L3	
cele nauki języka				

Dziecko posiada zdolność efektywnej nauki języka w warunkach naturalnych. Przyswaja ono język ojczysty równocześnie z nauką różnych działań i poprzez nie. Dlatego zespół uważa, że szkolne nauczanie nie może stać w opozycji do nauki pozaszkolnej; należy odnieść rzeczywistość lekcyjną do rzeczywistości pozaszkolnej dziecka przez stworzenie między nimi powiązań. Aby tego dokonać trzeba odpowiedzieć na pytania, w jakim stopniu w nauce języka obcego występują różnice i podobieństwa z procesami naturalnego nabywania języka pierwszego, jakie linie rozwojowe są dostrzegalne w nauce języka ojczystego i języka obcego w szkole. Określenie dydaktyki jako *kohezyjna* oznacza tu *zgodność* (czy też brak sprzeczności) przedmiotu, celu oraz metod nauczania, czyli w praktyce lekcyjnej konsekwentne uwzględnianie wzajemnej zależności przedmiotu i procesu nauki języka.

Zespół uważa za realne stworzenie na lekcji warunków, które uaktywnią naturalne procesy, przez dostarczanie materiału językowego o prostej budowie leksykalno-syntaktycznej, za to wysoce redundantnego pod względem semantycznym, łatwego do rozszyfrowania na podstawie sytuacji o charakterze rzeczywistej komunikacji. Dzieci należy poddać „kąpieli językowej”, która jest przemyślana dydaktycznie, co do której nie ma zarzutów pod względem jakościowym, w której język obcy jest zakorzeniony głęboko w sytuacji i działania, na podstawie których dzieci domyślą się znaczenia zwrotów. Zamiast naśladować złożone zdania, dzieci powinny w pierwszej kolejności „osłuchać się”, by nauczyć się roz-

mieć wypowiedzi i dopiero potem się ich uczyć; albowiem produkcja wyrażen językowych jest zawsze poprzedzona ich zrozumieniem. Rozumienie języka jest wplecione w sytuację społeczną, bo sytuacja objaśnia język, a język objaśnia sytuację. Dlatego rozumienie jest powiązane z wiedzą o świecie – rozwijają się razem, a wiedza o języku wzrasta razem z wiedzą o świecie.

W szkole podstawowej powinno się stosować środki dydaktyczne łączące przed-szkolne i wczesnoszkolne nauczanie języka ojczystego ze szkolną nauką języka obcego: należy unikać sprzeczności między metodami nauczania a naturalnymi procesami nabywania języka (mogą one przyczynić się do zahamowań w nauce), zwiększać efektywność tych procesów i osiągać ukryte cele. Poza tym należy sięgać do innych języków, z którymi uczniowie mają styczność w szkole. Mają one podnosić kompetencję językową (w sensie *langage*) przez wzajemne oddziaływanie. Procesy nauki poszczególnych języków wspierają się wzajemnie, dzięki czemu dzieci mogą osiągać lepsze efekty we wszystkich nauczanych językach.

Lekcja języków obcych ma miejsce w warunkach poczucia wspólnoty europejskiej, w której tak ważną rolę odgrywają umiejętności językowo-komunikacyjne. Język jest zjawiskiem wielofunkcyjnym.

środek komunikacji: komunikowanie się ze sobą	definicja sytuacji + tworzenie relacji porozumienie i współzycie
przynależność człowiek terytorialny	język langue langage parole
	sąsiedztwo + interkulturalność odkrywanie świata zdobywanie informacji przyswajanie wiedzy

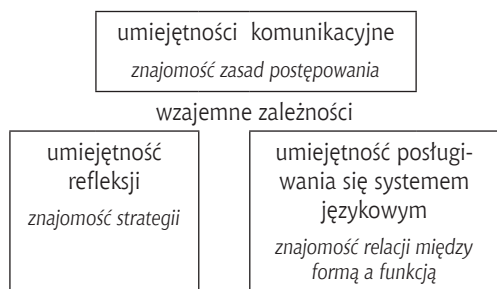
(<http://www.wibe-bw.de/Materialien/Sprachendidaktik.pdf>)

Kohezja pionowa

Kohezja pionowa odnosi się do faktu, że umiejętności językowe powinny być kształtowane stopniowo w ciągu całego cyklu edukacyjnego z zachowaniem jednolitości procesu nauczania. Szkoła podstawowa kładzie fundamenty nauki języków obcych, na któ-

rych kolejne szkoły budują dalej kompetencję językową, tworząc podstawy do późniejszej samodzielnej nauki w warunkach pozaszkolnych – w życiu prywatnym i zawodowym. Dlatego muszą istnieć powiązania dydaktyczne i kontynuacja progresji, dzięki którym uczeń odbiera nauczanie szkolne języków jako całość. W tym celu szkoła I etapu kształcenia powinna trzymać się zasady, że dziecko chce się komunikować, czyli rozumieć i być zrozumianym, a więc uczy się w interakcji, z interakcji i dla interakcji, natomiast szkoły II i III etapu kształcenia powinny mieć program odpowiedni dla rodzaju szkoły i oferować bilingwalne czy nawet trilingwalne nauczanie, dzięki czemu uczeń zakończy edukację, posiadając zdolność do samodzielnej nauki języków i znajomość strategii ją wspomagających.

Niezwykle ważna jest *umiejętność samodzielnego uczenia się języków*. Na początku w nauce języków intuicyjnie tworzy się reguły, które uczniowie sami zaobserwują, i które przyczyniają się do rozumienia aktów mowy. Na tym etapie edukacji należy dzieci „zanurzyć” w ich język ojczysty, ale równocześnie uczyć refleksji i przetwarzania wiedzy intuicyjnej na świadomą. Rozwinięcie strategii umożliwiających rozpoznanie wzajemnych zależności między strukturami językowymi, refleksją nad nimi oraz ich użyciem, stanowią podstawę do nauki języka w kolejnych latach życia. Im więcej takich strategii zaprezentuje im szkoła, tym więcej sprawdzonych metod będzie miał uczeń do dyspozycji w przyszłej nauce języków. Warunkiem jest zagłębienie się w przedmiot nauczania (struktury języka/ów) i sam proces uczenia się. Udowodniono zależność osiągniętych efektów od tego, w jakim stopniu uczniowie sami kierują procesem nauki – uczący się samodzielnie odnoszą większe sukcesy, ale większa samodzielność w nauce wymaga szerszej palety strategii pomocnych w nauce. Nawiązanie w czasie kształcenia umiejętności językowych bezpośredniego dialogu ze światem życia pozaszkolnego może się przyczynić do zwiększenia zaangażowania we własny proces uczenia się oraz do przejścia przez ucznia odpowiedzialności za ten proces.

(<http://www.wibe-bw.de/Materialien/ Sprachendidaktik.pdf>)

W nauczaniu należy pamiętać o spiralności procesu nauczania, czyli o tym, że człowiek uczy się języka jako systemu – w całej jego złożoności, a co za tym idzie nie linearnie lecz stopniowo, nabywając coraz większą liczbę coraz bardziej złożonych struktur. Każdy nowy element języka czy reguła jest przyswajana na podstawie tego, co już się umie i zna – a więc każdego nowego języka uczy się korzystając z wcześniej nabytej wiedzy i umiejętności językowych, zarówno opanowanych w języku pierwszym, jak i w drugim i w następnych.

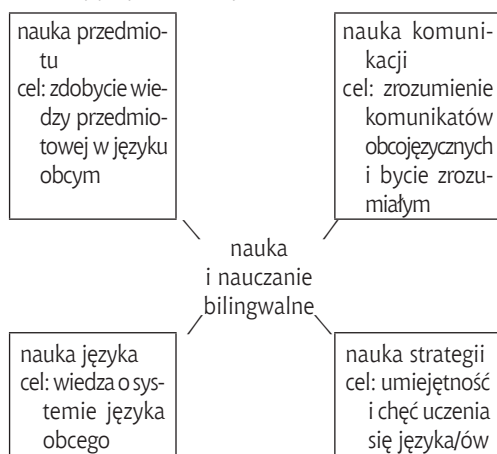
Projekt proponuje wprowadzenie *bilingwalnego nauczania i uczenia się*, czyli naukę w dwóch językach przez używanie obok języka ojczystego języka obcego jako języka służącego do przekazywania wiedzy szkolnej. Uczniowie uczą się danego przedmiotu na dwóch lekcjach w dwóch językach, które obejmują te same zagadnienia używając zarówno języka potocznego, jak i terminów fachowych. Równie ważną cechą nauki bilingwalnej jest postępowanie imersyjno-refleksyjne. Koncepcję tę określa się jako *kąpiel językową* lub *imersję*.

W szkolnym bilingwalnym uczeniu się i nauczaniu:		
język docelowy jest przekazywany zarówno imersyjnie, jak i refleksyjnie		język docelowy występuje w 3 płaszczyznach
język docelowy	imersyjnie-refleksyjnie	język lekcji (lub nawet język szkoły) + język pracy
		język nauczania, także język środków nauczania + język materiałów autentycznych
		język jako przedmiot uczenia się i nauczania

(<http://www.wibe-bw.de/Materialien/ Sprachendidaktik.pdf>)

W nauczaniu bilingwalnym są realizowane cztery cele:

- ▶ nauka przedmiotu w dwóch językach,
- ▶ nauka języka docelowego – słownictwa i gramatyki,
- ▶ nauka komunikacji – wyrażenia się zrozumiale w języku docelowym i rozumienie wypowiedzi obcojęzycznych,
- ▶ nauka strategii – jak samodzielnie uczyć się dalej języka w przyszłości.

(<http://www.wibe-bw.de/Materialien/ Sprachendidaktik.pdf>)

Koncepcja dydaktyki kohezyjnej pomaga w realizacji celu, jakim jest szkolne przygotowanie do radzenia sobie w życiu w obcojęzycznym środowisku przez kształcenie i rozszerzenie kompetencji językowej i komunikacyjnej oraz umiejętności samodzielnej nauki języka – najpierw dla języka ojczystego, następnie dla kolejnych języków docelowych.

O przebiegu programu informują regularnie autorzy projektu na stronie ministerstwa edukacji landu Badenii-Wirtembergii: http://www.kultusministerium.baden-wuerttemberg.de/extsites/fremdsprache/down041f_k.htm

Źródła w Internecie:

- Werlen, Erika (2002), *Kohäsive Sprachendidaktik – Rahmen für die didaktischen Grundlagen des Lehrplans Fremdsprache in der Grundschule*. <http://www.wibe-bw.de/Materialien/ Sprachendidaktik.pdf>
- Werlen, Erika (2002a), <http://www.wibe-bw.de/Materialien/Ulm.pdf>
- (2004) *Wissenschaftliche Begleitung der Pilotphase „Fremdsprache in der Grundschule“ Projektinformationen* <http://www.wibe-bw.de/ProjektInfos/indexProjektInfos.htm> (czerwiec 2005)